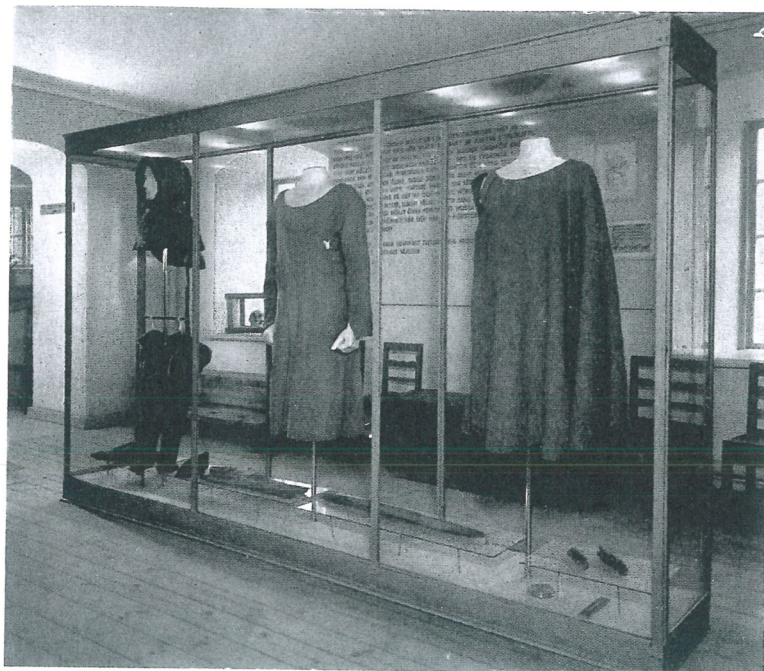

ICR

9346

Varbergs Museum

årsbok 1963

VARBERGS MUSEUM

årsbok 1963

Festskrift till

Albert Sandklef

den 13 maj 1963

FJORTONDE ÄRGÅNGEN

where they had been
action of lathe-turned
and in the countryside
large number of "one-
hor shows that there
vessels, from Finland.
ch transit-harbours as
nd by way of Ribe,
and Halland. There
tableware from Nor-
ms officer in Ålborg
p a ton of coopered
id or Bohuslän. This
already established,
vessels from Halland.

HARALD WIDEEN:

EN KANNA FRÅN ABILD

När jag i Göteborgs historiska museums samlingar och arkiv letade efter en blykula eller åtminstone en knapp att beskriva i hyllningsgården till Albert Sandklef, fann jag en tennkanna. Denna kanna, som med visshet ej har något samband med Carl XII:s död, befinner sig i privat halländsk ägo, och den tillhör de medeltida, bukiga skänkkannornas välkända grupp. Då den som fynd synbarligen gått hallandsmuseerna förbi, må den här i korthet beskrivas och presenteras.

Den inlämnades 1937 på Göteborgs museum, varvid upplystes att den hittats vid plöjning på en åker i Hjuleberg, Abilds socken, omkring 500 meter från kyrkan. Av plojen hade den fått ett stort hål i sidan och blivit något skev, men förödelsten till trots kunde kannan med lätthet bedömas som en både gammal och väl arbetad pjäs. Grepen var ornerad med en drake, och på lockets insida fanns en bild av den Korsfäste. Mitt på bottenplåten — likaså inne i kannan — satt ett myntliknande märke med Maria och Jesusbarnet.

Genom museets försorg blev kannan lagad och konserverad, varefter den återställdes till ägaren och sin halländska ursprungs-ort. Den tillhör nu kapten Gert Treschow, Hjuleberg.

Kannan från Abild är 29 cm hög och har en bottendiameter av 18 cm. Den har satt, ganska kraftigt profilerad balusterform och förhållandevis grovt gods i överdelen och hanken. Locket, som är svagt kupigt, ledar mot hankens överdel med ett scharner med uppstående, tvärt avskuren ryggkam samt kulor för lockets uppställande. På lockets krön är ett bomärke inristat. Hankens nedre ända, som är utstående och snett avskuren, visar

på yttersidan gravyr av fyra korsade ”åldermansrankor”. Särskilt karakteristisk för Abilds-kannen är den låga, tilltryckta buken och det höga fotpartiet. Det är att observera, att kärlets bottenplåt sitter i fotens underkant, varför fotpartiets rymd s. a. s. ingår i kannans volym.

Hanken eller grepen har närmast kvadratisk genomskäring med inåt avrundade kanter. Yttersidan dekoreras av en slingrande, bevingad drake eller basilisk i upphöjt arbete. Ytterkanterna begränsas av smala lister. Draken har smal hals, öppet gap och spetsiga, bakåtriktade öron. Tunga och stjärt växer ut i vegetabla mönster. Bakom nacken tycker jag mig se ett bomärkesliknande tecken, ett kannstöpmärke, tillkommet vid gjutningen.

Inuti kannan finns, som ovan nämnts, två fastlödda rundlar eller medaljonger av tennplåt, den ena i locket, den andra på botten. Den förra visar inom en pärlkrets en schematiserad bild av Kristus på korset, av en stilhållning, som får kallas gotisk. Den senare visar Maria med barnet, sittande på en bänk och i sin vänstra hand hållande en rikt förgrenad blomsterkvist. Det hela är omgivet av en pärlkrets. Båda figurerna har frontal ställning och pärlprydda glorian, vilket i hög grad förer tanken till den äldre medeltidens bysantinska konststil.

Förekomsten av dessa medaljonger med religiösa motiv på kannan från Abild gjorde att denna, när den första gången omtalades i tryck,¹ förmodades ha kyrkligt ursprung och kallades ”Abilds medeltida kommunionsskanna”. Härtill är att anmärka, att kommunionsskannor i vår tids mening var okända i medeltidskyrkan samt att all föremålsdekoration och inskriftskonst före renässansen nyttjade religiösa motiv.

Skänkkannor i tenn, liknande den i Abild funna, är kända genom avbildningar i medeltidskonsten. De finns i 1300-talets kapitälskulptur på gotländska kyrkoportaler och i 1400-talets kyrkmålningar. Ännu i Olaus Magnus' Historia, tryckt 1555,

¹ Otto Thulin: Ett märkligt fynd. Abilds medeltida kommunionsskanna återfunnen i en åker. Göteborgs Posten den 8/10 1938. — Jämför Hallands Nyheter den 10/10 1938.

Foto: Göteborgs Historiska Museum.

Bild 1. Den senmedeltida tennkannen från Abilds sn, Halland. Överst medaljong visande Maria med barnet; därunder detalj av hanken med drakmotiv. Nederst kannan bakifrån och från sidan. Höjd 29 cm.

ses kannor av snarlik sort, belysande formförrådet hos den svenska allmogen vid medeltidens slut. Bevarade, i jorden eller i vattnet funna exemplar, är kända från hela Norden, Östersjöländerna och Nordtyskland, där de hanseatiska städernas kanngjutare drivit en betydande tillverkning, även avsedd för export. I ett för 30 år sedan utgivet arbete om tenngjutningens historia har Alb. Löfgren lämnat en översikt av då kända fynd.² Han antecknar ett 30-tal (med fragmenten inräknade kanske ett 40-tal) fynd från nuvarande svenskt område, ett dussintal från norskt och några få från finskt. Mycket tyder på att dessa siffror vid förnyad inventering skulle stiga, ej minst genom fynd framkomna under de sistförflutna trettio åren.

Eftersom flera fynd föreligger från Norden än från Tyskland, anser Löfgren, att kannorna principiellt ej är att betrakta som importföremål. De variationer i formgivning och dekor, han observerar, anser han tyda på lokala särdrag i nordiskt tenngjuteri. Vad dateringen beträffar, måste dessa i Sverige tillverkade kannor, som ju sakna mästarstämplar, ha gjutits före tillkomsten av 1545 års förordning om tennstämpling.³ Tillverkningen skulle kunna gå tillbaka till 1200-talets mitt. Locket till en hithörande kanna, vilket anträffats i ruinen av Nyköpingshus, har ett märke, daterat 1331. Två kannor (Löfgrens nr 11, Tureholm, och 23, Gagersrum i Tjust) ha en medaljong med upprest lejon. Löfgren daterar den ej, men den kan tidsbestämmas till 1200-talets slut eller 1300-talets början. Av tre kannor, funna tillsammans i Vä i Skåne — d. v. s. på danskt riksområde liksom Abild-kannan — har den ena en avgjutning av ett Stralsundsmynt från 1400-talet.⁴

² Albert Löfgren: Stockholms kanngjutareskrå. Stockholm 1933. Se även Löfgren: Den senmedeltida bukiga tennkannan. Fornvännen 1933. — S. Grieg: Mittelalderiske byfund fra Bergen og Oslo. Oslo 1933. — M. Rydbeck: Två slutna fynd av medeltida tennkannor och bronsgrytor från nordöstra Skåne. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. Lund 1944. — H. Wideen: Tre medeltidskannor, funna i mossar. Falbygden 13 (1962).

³ Löfgren: Stockholms kanngjutareskrå, s. 14.

⁴ Löfgren: Stockholms kanngjutareskrå, s. 272.

I fråga om formgivning och detaljer har den låghalsade Abildskannan sina motstycken i följande av Löfgren beskrivna kannor: nr 1 (Mälsåker) vilken har rankornerad hänkel. Nr 5 (Stockholm?), vilken har kalvariegrupp i locket och ranka på hänkeln. Nr 8 (Runsten på Öland), vilken har ranka på hänkeln och medaljonger med krucifix resp. Mariabild. Den kallas av Löfgren ”sydsvenskt arbete” och har ännu en motsvarighet i nr 9, funnen i Runö, Östergötland. Snarlika är nr 15 (Stockholm) med drake på hänkeln och nr 21 från Sibbo i finska Nyland. Den sistnämnda är i formen nästan identisk med Abildskannan. Detta gäller också vissa tyska kannor, t. ex. den från Itzehoe.⁵

Det är på en stilistisk analys av draken och de båda bildmedaljongerna Abildskannans närmare datering måste bero. Tyvärr äger intet av dessa dekorativa element mer utpräglad stilhållning. Som motiv är draken med rankprydnad en romansk företeelse. Rankan består i äldre tid av omkastade halvpalmetter. På kannorna se vi rosliknande blommor, gotiska blad och ekollon, välkända i 1400-talets måleri. Medaljongerna verka primitivare i stilen. Maria-bilden, lösryckt ur sitt sammanhang, skulle kunna dateras till 1100-talet. Krucifix- och kalvariegrupperna däremot — lika primitiva i teckning och draperi-behandling som Maria-bilderna — visar i Kristus-figurens armhållning och höftknyck en för gotiken, särskilt kanske 1300-talets slut, karakteristisk utformning. Det är inom 1300- och 1400-talet vi ha att förlägga den produktion av bukiga tennkannor, vari Abildskannan hör hemma.

Jämsides med denna tillverkning försiggår gjutning av skänkkannor i malm, och detta var gryt- och krongjutarnas sak. Malmkannorna visa samma typer som tennkannorna, men de är dem överlägsna i hållbarhet och antar stundom mycket stort format. Icke sällan är de prydda med dekorativa texter i grannminuskelskrift.

⁵ O. Laufer i Mitteilungen aus dem Museum für Hamburgische Geschichte, 4. Hamburg 1913.

SUMMARY

A Mediaeval Tin jug from Abild's parish in Halland.

This jug, 29 cm. high, was discovered in the course of ploughing on Hjuleberg's estate in the parish of Abild. Similar jugs from late mediaeval times are known over the whole of Scandinavia, the Baltic provinces and the north of Germany; there are 30 examples from Sweden alone. From an examination of the style of the decoration, the author comes to the conclusion that the jug belongs to that type of pot-bellied jug which was produced in the 14th and 15th centuries. During the course of their manufacture the jugs were cast in brass.

Det vaper
slog ut ög
beysti (ski
och höll p
blottade s
Saga af Bo

---

¹ Didriks
Samfundet t
havn 1908—